

OILA PSIXALOGIYASI VA GENDER STEREOTIPLARI; FARZAND TARBIYASI VA IJTIMOYIY ONGGA TA’SIRI

<https://doi.org/10.24412/2181-1784-2026-20-442-444>

Suyarqulova Parizoda

*Toshkent davlat Sharqshunoslik universiteti
Amaliy fanlar fakulteti Psixologiya yo‘nalishi
1-kurs talabasi*

Suyarqulovap@gmail.com

Ilmiy rahbar: Botirova Dilafruz

Annotatsiya: Ushbu maqolada oila psixologiyasining jamiyatdagi o‘rni, gender stereotiplarining shakllanishi hamda ularning farzand tarbiyasi va ijtimoiy ongga ko‘rsatadigan ta’siri tahlil qilinadi. Shuningdek, oilada sog‘lom psixologik muhit yaratish va gender tenglikka asoslangan tarbiyaning ahamiyati yoritiladi.

Kalit so‘zlar: oila psixologiyasi, gender stereotiplari, farzand tarbiyasi, ijtimoiy ong, gender tenglik.

Аннотация: В данной статье анализируется роль семейной психологии в жизни общества, формирование гендерных стереотипов, а также их влияние на воспитание детей и общественное сознание. Кроме того, раскрывается значение создания здоровой психологической атмосферы в семье и воспитания, основанного на принципах гендерного равенства.

Ключевые слова: семейная психология, гендерные стереотипы, воспитание детей, общественное сознание, гендерное равенство.

Abstract: This article analyzes the role of family psychology in society, the formation of gender stereotypes, and their impact on child upbringing and social consciousness. In addition, the importance of creating a healthy psychological environment within the family and promoting upbringing based on the principles of gender equality is highlighted.

Keywords: family psychology, gender stereotypes, child upbringing, social consciousness, gender equality.

Oila jamiyatning eng muhim ijtimoiy instituti hisoblanadi. Aynan oila muhitida shaxsning dastlabki psixologik, axloqiy va ijtimoiy sifatlari shakllanadi. Oila psixologiyasi esa oiladagi munosabatlar, hissiy aloqalar va tarbiyaviy jarayonlarni o‘rganadi. Bugungi kunda oilada mavjud bo‘lgan gender stereotiplari farzand tarbiyasiga va jamiyatning ijtimoiy ongiga sezilarli darajada ta’sir ko‘rsatmoqda.[1].

Oila psixalogiyasi va tushunchasi deyilganda, oila psixologiyasi oiladagi a’zolarining o‘zaro munosabatlari, hissiy qo‘llab-quvvatlash, muloqot madaniyati va tarbiya usullarini o‘rganadi. Sog‘lom psixologik muhit hukmron bo‘lgan oilada voyaga yetgan bolalarda o‘ziga ishonch, mustaqil fikrlash va ijtimoiy moslashuv yuqori bo‘ladi.

Ota-ona va farzand o‘rtasidagi munosabatlar bolaning shaxs sifatida shakllanishida muhim rol o‘ynaydi. Mehr, e’tibor va tushunishga asoslangan

tarbiya bolaning ruhiy barqarorligini ta'minlaydi. Oila ichidagi muloqot sifati, ota-onaning tarbiyaviy uslubi (avtoritar, demokratik, liberal) bolaning xulq-atvori va o'zini baholash darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Psixologik tadqiqotlarga ko'ra, demokratik tarbiya uslubi bolalarda mas'uliyat, mustaqillik va ijtimoiy faollikni shakllantiradi.[2].

Gender stereotiplari va ularning shakllanishi esa jamiyatda erkak va ayolga nisbatan shakllangan an'anaviy va qolipli qarashlardir. Masalan, “erkak kuchli bo'lishi kerak”, “ayol esa uy ishlari bilan shug'ullanishi lozim” kabi qarashlar ko'p hollarda oilada bolalarga ongli yoki ongsiz tarzda singdiriladi.

Bu stereotiplar asosan an'analar, madaniyat, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy muhit orqali shakllanadi. Xususan, bolalar multfilmlar, reklama va ijtimoiy tarmoqlardagi obrazlar orqali erkak va ayol rollari haqida ma'lum tasavvurlarni qabul qiladilar. Natijada gender stereotiplari bolaning ongida erta yoshdanoq mustahkamlanib boradi. [3]

Gender stereotiplari farzand tarbiyasida muhim, ammo ko'pincha salbiy rol o'ynaydi. O'g'il bolalarga hissiyotlarini yashirish, qiz bolalarga esa faqatgina itoatkorlik singdirilishi natijasida bolalarning tabiiy qobiliyatlari va qiziqishlari cheklanadi.

Bunday tarbiya: bolalarda o'ziga ishonchsizlik; ruhiy bosim; kasb tanlashda cheklanish; ijtimoiy moslashuvda qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin.

Aksincha, gender tenglikka asoslangan tarbiya bolalarning erkin rivojlanishiga xizmat qiladi. Bunday yondashuvda o'g'il va qiz bolalarning qobiliyatlari teng baholanadi, ularning shaxsiy qiziqishlari qo'llab-quvvatlanadi. Natijada bolalarda tanqidiy fikrlash, empatiya va ijtimoiy mas'uliyat kabi muhim sifatlar rivojlanadi.[4].

Mazkur mavzu doirasida o'tkazilgan tadqiqotlardan biri sifatida S. Bem tomonidan ishlab chiqilgan **Gender sxemasi nazariyasi** asosida olib borilgan tajribalarni keltirish mumkin. Ushbu tadqiqotlarda bolalarning gender stereotiplarga munosabati va ularning xulq-atvoriga ta'siri o'rganilgan.[5].

Tajriba jarayonida 5–7 yoshli bolalar ikki guruhga ajratilgan. Birinchi guruhga an'anaviy gender rollarini aks ettiruvchi o'yinchoqlar va tasvirlar (masalan, qizlar uchun qo'g'irchoqlar, o'g'illar uchun mashinalar) taqdim etilgan. Ikkinchi guruhga esa gender neytral o'yinchoqlar va faoliyat turlari taklif qilingan. Kuzatuvlar natijasida birinchi guruhdagi bolalarda genderga xos xatti-harakatlar kuchliroq namoyon bo'lgani, ikkinchi guruhdagi bolalarda esa erkin tanlov va qiziqishlar ustun bo'lgani aniqlangan.[6].

Shuningdek, G.M. Andreeva va boshqa ijtimoiy psixologlar tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, oilada demokratik tarbiya uslubi va gender tenglikka asoslangan munosabat hukmron bo'lgan muhitda ulg'aygan bolalarda ijtimoiy moslashuv, empatiya va muloqot ko'nikmalari yuqori darajada rivojlanadi.

Ushbu tajribalar gender stereotiplari farzand tarbiyasiga bevosita ta'sir ko'rsatishini va oiladagi psixologik muhit bolaning shaxs sifatida shakllanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanini ilmiy jihatdan tasdiqlaydi. [7].

Xulosa qilib aytganda, oila psixologiyasi va gender stereotiplari farzand tarbiyasi hamda ijtimoiy ong shakllanishida muhim ahamiyatga ega. Oilada sog'lom psixologik muhit yaratish va gender stereotiplardan holi tarbiya berish jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biridir. Shu sababli, ota-onalar va ta'lim muassasalari farzand tarbiyasida tenglik, hurmat va tushunishga asoslangan yondashuvni qo'llashlari zarur.[8].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. G'oziyev E. *Umumiy psixologiya*. – Toshkent: O'qituvchi, 2008.
2. Karimova V.M. *Oila psixologiyasi*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2015.
3. Andreeva G.M. *Ijtimoiy psixologiya*. – Moskva: Aspekt Press, 2010.
4. Bem S.L. *Gender Schema Theory*. – Psychological Review, 1981.
5. Eagly A.H. *Sex Differences in Social Behavior*. – New York: Psychology Press, 1987.
6. UNESCO Gender Equality in Education. – Paris, 2019.
7. O'zbekiston Respublikasi Oila va xotin-qizlar qo'mitasi. Gender tenglik va oila masalalariga oid hisobotlar, 2020.